058. Resim sanatında kahramanlık anlayışı ve yüceltilmiş kahraman imgeleri

Gülşah ÖZDEMİR[1]

APA: Özdemir, G. (2023). Resim sanatında kahramanlık anlayışı ve yüceltilmiş kahraman imgeleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 1016-1029. DOI: 10.29000/rumelide.1252855.

Öz

Tarih boyunca destanlara, mitolojik hikâyelere, dinî anlatılara ve görsel sanat eserlerine konu olmuştur kahramanlık kavramı. İnsanoğlu var olduğu süre boyunca baş edemediği bir takım durumlar karşısında kahramanlık olgusunu ortaya çıkarmıştır. Sanat alanında farklı biçimlerde ele alınmış olan kahramanlık konusuna mitolojik kahraman karakterlerinden, dinî figürlere, asker kahramanlardan süper kahramanlara birçok şekilde rastlamak mümkündür. Özellikle resim sanatı kahramanlık hikâyelerinden oldukça ilham almıştır. Birçok sanatçının eserinde yaşadığı çağa ya da daha önceki zamanlara ait kahramanlık öykülerini bulmak mümkündür. Bu öyküler o kadar çok esin kaynağı olmuştur ki antik vazolardan, eski yazıtlara, anıt yapılara, yağlıboya resimlere, heykellere, mimarilerde yer alan kabartmalara kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Sanat tarihine yansıyan ilk kahramanlar mitolojik öykülerden etkilenilerek ortaya konan yarı tanrılar ya da doğaüstü bir güce sahip olan figürler iken dinî kahramanlar azizler, peygamberler ve meleklerden oluşan karakterler ile betimlenmiştir. Daha realist olduğu düşünülen asker kahramanlar savaş meydanlarında betimlenirken günümüze gelindikçe süper kahramanlık olgusuyla sanatsal kurgular iyice çeşitlenmiştir. En güncel kahramanlar olarak sağlıkçılar da kahramanlık tasvirlerinin arasında yerini almıştır. Bu makalede nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırma tekniği kullanılmış ve geniş çapta bir literatür taraması yapılmıştır. Makalenin amacı kahramanlık kavramının çağlar içerisindeki anlamının nasıl değiştiğini ve bunun sonucunda sanat eserlerinde kahraman figürlerinin tasvir biçimlerini nasıl etkilediğini incelemektir. Sonuç olarak kahramanlık kavramı her dönemde baskın olan eril bakış açısı, inanç ve toplumsal ihtiyaçların etkisiyle şekillenmiş ve bu kapsamda genel olarak karakterlerin özellikleri değişse bile alt yapısındaki çıkarsızca canını feda etme düşüncesi değişmemiştir.

Anahtar kelimeler: Kahramanlık, sanat sarihi, resim sanatı.

Heroism conseption and sublimated hero images in painting art

Abstract

The concept of heroism has been the subject of epics, mythological stories, religious narratives and visual arts throughout history. Mankind has revealed the phenomenon of heroism in the face of a number of situations that it could not cope with throughout its existence. It is possible to come across the subject of heroism, which has been handled in different ways in the field of art, in many ways, from mythological hero characters to religious figures, from military heroes to superheroes. Especially the art of painting was inspired by the heroic stories. In the works of many artists, it is possible to find heroic stories from the era they lived in or from earlier times. These stories have been such a source of inspiration that they appear in many areas from ancient vases to ancient inscriptions,

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, Grafik Sanatlar ABD (Sivas, Türkiye), gtontu@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3768-9230 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252855]

monuments, oil paintings, sculptures, and reliefs in architecture. While the first heroes reflected in the history of art were demigods or figures with supernatural power, influenced by mythological stories, religious heroes were depicted with characters consisting of saints, prophets and angels. While soldier heroes, who are thought to be more realist, are depicted on the battlefields, artistic fictions have diversified well with the phenomenon of super heroism. As the most up-to-date heroes, healthcare professionals have also taken their place among the heroic depictions. In this article, historical research technique, which is one of the qualitative research methods, was used and a wide literature review was conducted. The aim of the article is to examine how the meaning of the concept of heroism has changed over the ages and as a result, how the hero figures in the works of art affect the depictions. As a result, the concept of heroism has been shaped by the influence of the dominant masculine point of view, belief and social needs in every period, and in this context, the idea of selfless sacrifice in its infrastructure has not changed, even if the characteristics of the characters in general have changed.

Keywords: Heroism, art history, art of painting

1. Giriş

Kahramanlık insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. İnsanoğlu var olduğu süre boyunca baş edemediği bir takım durumlar karşısında kahramanlık olgusunu ortaya çıkarmıştır. Belirli bir konuda üstün yetenekleri olan bir kişinin gelip sorunları ortadan kaldırma gücünü hayal etmiş ve bazen de yaşamıştır. Tarih boyunca yaratılmış olan kahramanlık hikâyeleri dönemlerin ve toplumların ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Savaşı kazanamayacağı kesin olan bir topluluğun bir savaşçı kahramana ihtiyacı olmasından, baş edilemeyen doğa olayları karşısında ilahi güçlere sahip olan bir kahramana kadar türlü öykülerle çeşitlendirilmiştir kahramanlık olgusu. Her çağda ihtiyaç duyulan kahramanlık kavramı günümüzde hala çeşitli formlarda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Hollywood Sineması kahramanlık vurgusunu neredeyse her film türünde abartarak gündeme getirmektedir. Aynı şekilde ekran karşısında izlediği çizgi filmlerde kahraman olmanın olağan dışı bir ayrıcalık yarattığı fikri ile büyüyen yeni nesiller ortaya çıkmaya devam etmektedir.

Günümüz itibariyle yapılan araştırmalarda kahraman kelimesinin tanımı üzerine çok farklı söylemler olduğu görülmektedir. Türk Dil Kurumu kahraman sözcüğünü çeşitli şekillerde açıklamaktadır. Bunlar arasında "Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit", "bir olayda önemli yeri olan kimse", "roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde en önemli kişi" tanımları sayılabilir. Bu tanımlamalar dışında onlarca farklı tanım elde etmek de mümkündür. "Becker ve Eagly (2004), kahramanları, "bir veya daha fazla kişi uğruna, yaptığı eylemle, ölme veya ciddi fiziksel sonuçlara maruz kalma olasılığına rağmen risk almayı seçen kişiler" şeklinde tanımlanmışlardır. Ancak, en yaygın olarak, kahramanlar “ideal bir öz imaj temsili” olarak tanımlanır yani insanlar kahramanlarını, kendi öz ihtiyaçlarına hizmet eden idealize edilmiş bir benlik versiyonu olarak görürler" (Becker ve Sullivan'dan akt. Mert, 2021) şeklinde daha açıklayıcı tanımlamalar da mevcuttur. Kısacası kahraman başkalarının çıkarları uğruna gözünü kırpmadan kendi hayatından vazgeçebilecek kadar özverili bir fedai modeli çizmelidir. “Kahramanın en önemli özellikleri arasında yer alan uzun boy, atletik ve kaslı vücut tasviri, erkek çıplaklığı ile birlikte erkekliğin yüceltilmesinin bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır” (Demirtaş’tan akt. Cansever, 2019).

Kahramanlık olgusunun psikolojideki karşılığına da değinmekte fayda olabilir. Freud ölüm kavramı üzerine bir takım sıra dışı fikirler ortaya atmıştır. Yaşam ve ölüm içgüdüleri kuramında Freud

yaşamanın amacının ölüm öldüğünü iddia etmiştir (Bauman'dan akt. Karakuş vd., 2012). Ölüm ve kahramanlık kavramları arasında bağ olduğu düşünülmektedir. Kahramanlık ölüme meydan okuma cesaretini de içinde barındıran bir olgudur ve bu noktada kahraman figürü kendi hayatına karşı da acımasızdır. Aslında hayatı hiçe saymak, ölüme kucak açmak, yok olma ihtimalini severek kabul etmek kahramanlığın doğasında vardır. "Freud, risk içeren, büyük bir güç gerektiren ve özünde tehlike barındıran davranışların, bireyin kendisine zarar vermeye meyilli olduğunun göstergesi olduğunu öne sürmekte ve ölüm arzusunun göstergesi olduğunu iddia etmektedir. Bu özellikleri tam anlamıyla taşıdığı düşünülen kahramanlık kavramı gizliden gizliye ölümü arzulama duygusuyla donatılmıştır ve buna dayanarak kendi hayatını tehlikeye atıp kahraman olmaya çalışmak bilinç dışı bir ölüm arzusunun göstergesidir. (Tokdemir, 2018). Her ne kadar kahramanlığın tanım ve psikolojisinde pek adil beklentiler yer almasa da kahramanlar toplumlarca ihtiyaç duyulan ve yüceltilen kişilikler oluşturmuşlardır. Bu sebepten olsa gerek tarihinde kahramanlık hikâyeleri olmayan neredeyse hiçbir toplum yoktur. Bu hikâyeleri tarihi belgelerde, destanlarda, din kitaplarında ve resim sanatında görmek mümkündür. Özellikle resim sanatı kahramanlık hikâyelerinden oldukça ilham almıştır. Birçok sanatçının eserinde yaşadığı çağa ya da daha önceki zamanlara ait kahramanlık öykülerini bulmak mümkündür. Bu öyküler o kadar çok esin kaynağı olmuştur ki antik vazolardan, eski yazıtlara, anıt yapılara, yağlıboya resimlere, heykellere, mimarilerde yer alan kabartmalara kadar birçok alanda kendini göstermektedir.

2. Yöntem

Kahramanlık kavramının antik dönemlerden bu yana değişini ve bu değişimin sanat eserlerine yansıyış biçimlerinin incelendiği bu makalede nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tarihsel araştırma yöntemi araştırma ile ilgili verilerin bulunduğu kaynakların incelenmesi sırasında kullanılan bir yöntemdir. “Her araştırma konu ve probleminin bir geçmişi vardır. Araştırmacı bunları incelemek zorundadır. Her araştırma yapan, tez hazırlayan kişi bu yöntemi kullanmaktadır” (Kaptan’dan akt. Şen, 2005, 347).

3. Araştırma Verileri ve Analizi

Araştırmada, insanlık tarihi boyunca toplumların ihtiyacı sonucu yaratılan kahraman karakterinin çağlara göre nasıl değiştiği ve bu değişimin sanat eserlerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu bağlamda sanat tarihine yansıyan kahraman karakterleri farklı başlıklar altında toplanarak sanat tarihindeki etkisi gözlemlenmiştir.

4. Kahramanlık algısının değişimi ve dönüşümü

Kahramanlık algısı yüzyıllar içerisinde toplumların ihtiyaçlarına göre şekillenip değişmiştir. Bunlar değişim; İnsanüstü Kahramanlar, Ulvî Kahramanlar, Asker Kahramanlar ve Çağdaş Kahramanlar olmak üzere 4 başlık altında incelenmiştir.

4.1. İnsanüstü kahramanlar

Tarihteki en eski kahramanların görselleri araştırıldığında hep karşımıza Yunan/Roma mitolojisinin efsanevi tanrıları ya da savaşçıları çıkmaktadır. Kahramanlık kavramının hakkını veren figürlerin varlıkları çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bu kahramanlar Yunan Mitolojisinin en ünlü anlatılarına ilham olmuştur (Estin&Laporte, 2013). Görsel sanatlarda mitolojik hikâyelerin etkisi büyüktür. Özellikle Yunan Mitolojisi Görsel Sanatları yüzlerce yıl etkisi altına almıştır. Antik dönemin en bilindik

kahramanları arasına "Herkül" karakterini yerleştirmek hiç de abartılı olmayacaktır. Herkül figürü karşımıza en çok çıkan figürlerden birisidir. "Hiçbir tanrı ya da kahramana, Yunan ve Roma dünyasında daha geniş çapta tapınmamıştır; hiçbir tanrı ya da kahraman antik sanatta daha sık temsil edilmemiştir" (Bartlett, 2015). Homeros'tan Heseidos'a birçok antik dönem yazarına konu olmuş olan Herkül'ün kahramanlık öyküleri yüzlerce yıl antik sanatçıların kompozisyonlarında da betimlenmiştir. Resim 1'de Herkül ve Akhelos'un Savaşı isimli çalışma yer almaktadır. Eserde dünyanın en güçlü ölümlü kahramanı olan Herkül'ün ölümsüz Nehir Tanrısı Akhelos ile olan savaşı betimlenmiştir. Herkül bu kompozisyonda aşk uğruna bir canavara dönüşmüş olan Akhelos ile savaşmış ve kazanmıştır. Ölümlü olmasına rağmen olağanüstü özellikleriyle tanınan bir tanrı ile savaşabilecek kadar cesur ve güçlü bir kahraman olan Herkül bu antik dönem vazosunda yerini almıştır. Antik döneme ait birçok kahramandan bahsetmek mümkündür. Bunlar arasında Akhilleus/Aşil adıyla bilinen yarı ölümsüz kahramandan da bahsetmeden geçilmemelidir. Babası ölümlü bir kral Peleus iken annesi tanrıça Thetis olan Akhileus annesi sayesinde ölümsüz olur. Akhileus'un annesi olan tanrıça Thetis oğlunu silah işlemeyen biri olsun diye küçük yaşlarında onu Ölüler Ülkesi'nin ırmağı Stiks'te yıkamıştır (Estin&Laporte, 2013). Akhilleus ve Hektor'un savaşının yer aldığı Attik vazo resminde (Resim 2) iki figür karşılıklı resmedilmiştir.

Resim 1. Attik kırmızı vazo, Herkül ve Akhelos'un Savaş Sahnesi, M.Ö. 6. yy, (Koutsoyiannis ve diğerleri, 2006, 136)

Resim 2: Berlin Ressamı, Akhileus ve Hektor'un Savaşı, MÖ. 490 - MÖ. 460 Dolayları (Margaryan, 2019).

Arkadaşını öldüren Hektor'dan intikamını almak isteyen Akhilleus düşmanını savunmasız gördüğü bir anda öldürmüş ve öldürmek de intikam hissini yatıştırmamış ve Hektor'un ölü bedenini arabasına bağlayarak Troya etrafında sürüklemiştir. (Estin&Laporte, 2013). Bu savaşın sonucunda Akhileus kazanmış ve arkadaşını öldüren Hektor'dan intikamını almıştır.

4.2. Ulvî kahramanlar

Sanatın büyük bir parçası dini hikâyelerin tasvirleri ile doludur. Özellikle Hristiyanlığın resimler ile halka anlatılmaya çalışıldığı Orta Çağ sanatına ait eserlerde din konusu dışında bir konu üzerinde çalışılmış olması şaşırtıcıdır. Daha sonraki tüm çağlarda yine dinî konularda resim yapıldığı gözlemlenmiştir. Azizler, melekler, peygamberler ve bunların sürekli savaş verdiği şeytan imgeleri farklı betimlemeler ile ortaya konulmuştur. Her birinin şeytan ile ve yahut din düşmanları ile kahramanca savaşarak dindaşlarına tanrının yolunu gösterdiği kompozisyonlarda kutsal kitap anlatılarının dışına pek çıkılmamıştır. Albrecht Dürer'in Aziz Mikail'in Ejderle Savaşı (Resim 3) adlı betimlemesi bu konuya güzel bir örnek teşkil eder. Bir meleğin tanrı adına şeytan ile kahramanca savaşının resmedildiği bu kompozisyonda Ejderin (yılan ya da şeytan) gökyüzünden/cennetten atıldığı ünlü dinî savaş sahnelenmiştir. Gombrich'in öyküsel anlatımında gökte büyük bir savaşın olduğundan, Mikail ve meleklerinin ejder ve asi meleklerle savaştığından ve sonuç olarak Mikail ve meleklerinin ejderi yenerek onları gökyüzünden kovduğundan bahsedilmektedir (Gombrich, 2004, 345). Sanatçı burada meleği öylesine heybetli, kızgın ve güçlü betimlemiştir ki resme bakan bir kişi doğrudan kahramanca savaşan melek figürüne kilitlenmektedir. Bu ulvî bir savaştır ve tanrı için inananların da şeytan ile kahramanca savaşmaları gerektiği mesajını içermektedir.

Resim 3: Aziz Mikael'in Ejderle Savaşımı, A. Dürer, 1498 (Gombrich, 1980, 263)

Üç büyük dinin benzeyen ve farklı olan anlatıları mevcuttur. Bunlar arasında özellikle Yahudilik inancının kitabı olan Tevrat sanat tarihindeki birçok resmin öyküsüne kaynaklık etmiştir. Bu anlatıların en ünlülerinden biri Musa Peygamberin denizi ikiye bölerek Yahudileri Firavun'un gazabından kurtarmasıdır. Bu anlatı birçok ressam tarafından yapılmışsa da Musa Peygamber'in kahramanlığının

en çok hissedildiği yapıt İvan Ayvazovski'nin Yahudilerin Kızıldeniz'den Geçişi (Resim 4) isimli çalışmasıdır. Ayvazovski Romantik bir deniz ressamıdır ve sanat tarihinde denizi böylesi bir

Resim 4: Yahudilerin Kızıl Denizden Geçişi, İ. K. Ayvazovski, 1891 (Khachatrian, 2016)

gerçeklikle resmeden ender sanatçılardan biridir. "Işık fikri, Aivazovsky'nin çalışmalarında önemli bir rol oynamıştır. Sanatçının denizi, bulutları ve havayı tasvir ederken aslında ışığı tasvir ettiği düşünülmektedir. Onun sanatında ışık, yaşamın, umudun ve inancın simgesi olmuştur" (Khachatrian, 2016). Resimde Musa Peygamber ve ardından giden Yahudilerin Firavun tarafından yok edilmek üzere kovalandığı ve sonunda Kızıl Deniz ile Firavun ordusu arasında sıkışıp kalmış olan Yahudilerin Peygamber tarafından mucizevi bir biçimde kurtarılışı anlatılmaktadır. Dinî kitaplarda Musa Peygamber'in denizi ikiye böldüğü ve Yahudileri karşı kıyıya kaçırdığı, bu sırada arkasından koşan

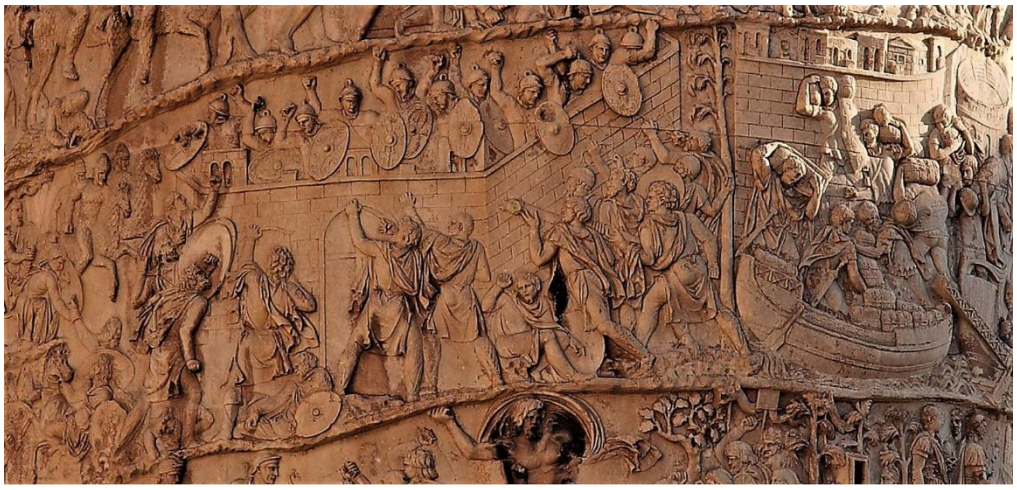

Resim 5: Krishna Govardhan Dağı'nı Havaya Kaldırıyor, Ü. Sahibdin, 1690 (Farthing, 2014: 234-235).

Firavun ordusunu da denizde telef ettiği anlatılmaktadır. Ayvazovski bu hikâyeden etkilenerek Musa Peygamber'in tam da Yahudi halkın hepsini kurtardıktan sonra Firavun ordusunu bir işareti ile denizde boğduğu sahneyi betimlemiştir. Musa'nın tanrısal gücün büyüklüğünü kanıtlamak üzere göğe kaldırdığı eli ile ardındaki inanan halka umut olduğu resimde ürkütücü bir atmosfer yer almaktadır. Deniz öylesine güçlü ve gökteki ışık öylesine ilahîdir ki koskoca Firavun ve ordusunun trajik şekilde yok oluşu ancak tanrısal bir mucizenin göstergesi olmalıdır. Bu mucizeye aracılık eden yüce peygamber ise kahramanlık seviyesine ulaşarak tüm halkı büyük bir zulümden kurtarmıştır. Hindu dini de oldukça ilginç kahramanlık anlatılarına sahiptir. Çok tanrılı bir din olan Hinduizm Hint Mitolojisinden oldukça fazla etkilenmiş gibi görünmektedir. Farklı şekillerde tasvir edilen bu tanrıların en ünlülerinden bir tanesi Krishna'dır. Krishna bir insandır. Ama doğaüstü güçleri sayesinde tanrılaştırılmıştır. Krishna'nın koskoca bir dağı kaldırarak halkını büyük bir felaketten kurtardığı anlatıları betimleyen sanatçı Üstat Sahibdin'dir. Sanatçı, Krishna Govardhan Dağı'nı Havaya Kaldırıyor (Resim 5) isimli eserinde tanrıyı mucizevi bir kahraman olarak betimlemiştir. Hindu tanrısı Krishna'nın basit bir çoban iken tanrısallığa yükselişinin öyküsünü anlatan 10. yüzyılda yazılmış dini bir anlatı, Hindistan'ın Rajasthan bölgesindeki Bikaner çöl krallığında yapılan bu resme konu olmuştur. Eserde fırtına tanrısı Indra'nın kendisi yerine bir dağa tapan köylülere kızıp onları cezalandırmak üzere bir tufan göndermesi ve çoban olan Krishna'nın Govardhan Dağını elleriyle kaldırıp havada tutarak köyün üzerine siper etmek suretiyle 7gün 7 gece yağan yağmurdan köylüleri ve hayvanları koruduğu betimlenmiştir. (Farthing, 2014: 235). Bir tanrının halkını kahramanca koruyarak başka bir tanrının gazabından kurtardığı bu eser ulvi kahramanlık betimlemelerinin en uç örneklerinden biridir. Bu konuda verilebilecek çok fazla örnek bulunsa da hepsini bir araya toplamak araştırmanın sınırlarını etkileyeceğinden başlık altında hepsini bir araya toplamak araştırmanın sınırlarını etkileyeceğinden başlık altındaki anlatı sınırlı tutulmuştur.

4.3. Asker kahramanlar

Zaman ilerledikçe kahramanlık algısı tanrısal güçlerden uzaklaşarak daha sıradan insanlara indirgenmiştir. Artık kahraman olmak için bir tanrı, ölümsüz ya da büyülü güçlere sahip biri olmaya gerek yoktur. Artık savaşa katılan, kazanan, savaşta kendi milleti ya da toprakları uğruna ölen herkes kahraman olabilmektedir. Modern sanatın öncesinde savaş, sanat tarihinin en ünlü eserlerine onurlu bir eylem olarak yansımıştır. Bunlar içerisinde en eski ve en görkemlilerden biri şüphesiz Traianus Sütunu'dur (Resim 6). Yaklaşık 10-12 katlı bir bina yüksekliğinde olan sütun Roma'da bulunmaktadır.

Resim 6: Traianus Sütunu, M.S. 114 Dolayları (Gombrich, 2004, 122)

En alttan en üste spiral şekline farklı savaş sahneleri ve kahramanlıklarının betimlendiği sütunun yapım tarihi MS. 2. yüzyıl dolaylarıdır. Roma İmparatoru Traianus, elde ettiği zaferleri ölümsüzleştirmek adına Daçya bölgesinde büyük bir sütun dikilmesini istemiş ve bu dev sütunda yaptığı savaşların ve kazandığı zaferlerin resimli kronolojik öyküsünü göstermeyi amaçlamıştır. Savaş kahramanlıklarının anlatıldığı yapıda Yunan sanatında var olan tüm savaş beceri ve bilgileri betimlenmiştir. (Gombrich, 2004, 122). Kahramanlık hikâyeleri ile bezenmiş bu koskoca sütun hem düşmanları korkutmak hem de kendi toplumunu savaşması için yüreklendirmek kudretine sahiptir. Söz konusu savaş olunca kahramanlık öykülerinin manipülatif bir tarafı da vardır. Ölümden korkan bir kitleyi savaşmaya ikna etmek hiç de kolay değildir. Ancak bireyin ölümünün onu değerli kılacağı, bir kurtarıcı olacağı fikri ortaya konarak birey savaşa ikna edilebilir. Özellikle savaş kavramı inanç kavramı ile de birleşince ortaya çıkan kahramanlık ve şehitlik etiketleri savaşmayı daha çekici hale getirmektedir.

Yine sanat tarihinde adı kahramanlık ile anılan bir başka resim ise Jacques Louis David'in Horace Kardeşlerin Yemini isimli eseridir (Resim 7). Savaşa gitmek üzere yola çıkmaya hazırlanan üç kardeş ve onların gidişiyle hüzne boğulan figürlerin görüldüğü resimde vatanı ve milleti uğruna savaşmanın, vatanı kurtarmanın ve kahraman olmanın ya da canını feda etmenin ne kadar onurlu bir davranış olduğu vurgusu hâkimdir. Eser Roma için ölümüne savaşacağına yemin eden Horaslı üç kardeşin Arnavutlar tarafından seçilmiş üç savaşçıyla savaşmaya gidişinin öyküsünü anlatmaktadır. Resimde vatandaşlık görevleri ve vatanseverliğin coşkusu sembolik şekilde vurgulanmaktadır (Krausse, 2005, 52). 18. Yüzyılın sonlarında yapılan resim Fransız İhtilali üzerine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Fransız bayrağının renkleri ile oluşturulmuş olan kompozisyon sanatçının vatanına karşı duyduğu büyük sevgiyi göstermektedir. Ayrıca eserde kahramanlık ve fedakârlık kavramlarının altı çizilmektedir (İncirkuş, 2018, 642). Sanatçı, kahraman algısını, ülkesi için kahramanca savaşarak fedakâr bir şekilde canını veren askerlere yüklemektedir.

Resim 7: Horace Kardeşlerin Yemini, J. L. David, 1784-85 (Krausse, 2005, 52)

Resim 8: Halka Yol Gösteren Özgürlük, E. Delacroix, 1830 (Krausse, 2005, 61)

Aynı ihtilalin bir başka sanatçısı kahramanlık statüsünü halka ithaf etmiştir. Resim 8'da Eugene Delacroix tarafından yapılan Halkına Önderlik eden Hürriyet isimli eser Fransız ihtilali sırasında gerçekleşen halk ayaklanmalarını ele almıştır. Anna Carol Krausse'nin kitabında bahsettiği üzere 27 Temmuz 1830'da ayaklanan Parisliler, Kral X. Charles'ın meclisi dağıtarak basın özgürlüğünü kısıtlamak istemesine isyan etmişlerdir. Burjuva ve köylülerin aynı safta yer aldığı ve küçük isyanlarla başlayan olaylar zamanla büyük bir devrime dönüşmüştür (Krausse, 2005, 61). Bir devrimin gerçekleşmesinin kolay kabul edilebilir bir durum olmadığı tarih kitaplarında defalarca anlatılmıştır. Devrim basit nedenlerle ortaya çıkmamaktadır. Ancak halkın can güvenliği ve özgürlüğü elinden alındığı zaman meydana gelebilen bir değişimdir. İhtilal öncesi Fransa halkının da gerek ekonomik gerekse politik bir takım baskılara maruz kaldığı ve bu sebeplerden dolayı ayaklanma başlattığı bilinmektedir. Kahramanca savaşan halk sonunda Cumhuriyet rejimine geçerek özgürlüğünü elde etmiştir. Tıpkı Fransızlar gibi Türk milleti de büyük bir devrim ile Cumhuriyet rejimini kabul etmiştir. Ama Fransız devriminden farklı olarak Türk devriminin bir kahramanı vardır: Mustafa Kemal Atatürk. Sanat tarihine genel olarak bakıldığında her dönemde dünyanın her yerinde toplumsal birliği destekleyen ve bunun için savaşan önderler ya da kahramanlar sanat eserlerine sıklıkla konu olmuşlardır. Genellikle büyük bir devrimin öncülüğünü yapan bu önemli simgelerin toplulukların hayatında önemli rolleri vardır. Türk halkının büyük önderi olan Mustafa Kemal Atatürk de Türk sanatında oldukça fazla resmi yapılmış büyük bir kahramandır (Kaya, 2006, 52). Atatürk'ün gerçekleştirdiği ve Türk halkının dilline destan olmuş kahramanlıklar Türk sanatında layıkıyla yer bulmuştur. Yapılan eserler arasında en görkemlisi Türk Ordusunun İzmir'e Girişi (Resim 9) isimli çalışmadır. Eserin adından da anlaşılacağı üzere Kurtuluş

Resim 9: Türk Ordusunun İzmir'e Girişi, Başkanlığını Aydın Erkmen'in Yürüttüğü Azeri ve Rus Ressamları Komisyonu, 1922 (Dabakan, 2020).

savaşı sırasında Atatürk ve Türk ordusunun İzmir'e Girişi konu edilmiştir. Türk ordusu tarafından 26 Ağustos 1922 tarihinde başlatılan Kurtuluş Savaşı'nın son hareketi Büyük Taarruz beş gün içinde sonuca ulaşmıştır. İzmir'e doğru hızla ilerleyen Türk birlikleri, Yunan ordusu ve Rum sivillerinin Anadolu'dan çekilmesini sağlamışlardır. Ahmet Zeki Bey ve Mürsel Paşa komutasındaki birlikler 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmişlerdir (Dabakan, 2020). Aydın Erkmen ve Rus bir ekip tarafından yapılan resim günümüzde Anıtkabir'in içinde bulunan Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde bulunmaktadır. Halkına cumhuriyet yolunda yön gösteren, cesaret veren, önderlik eden Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük kahramanıdır şüphesiz. Bu durumda Türk sanatına defalarca konu olan Atatürk hem askerî başarılarıyla hem de liderliğiyle büyük bir kahraman olarak resmedilmiştir.

4.4. Çağdaş Kahramanlar

Günümüze yaklaşıldıkça kahramanlık algısı tekrar değişmiş ve bu kez de süper kahramanlar ortaya çıkmıştır. Süper kahramanlar aynısı olmasa da mitolojik kahramanlar ile benzer özellikler göstermişlerdir. Hatta günümüz Hollywood sinemasından birçok filme aynı isimle süper kahraman olarak girmiş mitolojik karakterler vardır. Norveç – İzlanda Mitolojisinden Thor, Loki, Odin gibi karakterler bunların en ünlüsüdür denilebilir. Tanım olarak "Süper kahraman, normal insanların yapamadığı şeyleri yapma güçlerine sahip olan ve bu güçleri toplumun iyiliği için kullanan bir kişiye verilen genel isimdir... İlk süper kahramanlar 1931'de Shade ve de 1936 çıkışlı Phantom (hepimizin bildiği Kızılmaske) kabul edilse de, en bilinen ve artık bir stereotip, bir ikon haline gelen süper kahraman, şüphesiz ki 1938 çıkışlı Superman'dir." (Pekmen, 2010). Superman sonrasında çizgi-roman, sinema ve animasyon alanlarında onlarca yeni süper kahraman türü ortaya çıkmış ve yavaş yavaş çocukların zihinlerinde yer etmeye ve onları etkilemeye başlamıştır. Bu kahramanlardan çocukluğunda etkilenenlerden biri de Pop Art hareketi ile öne çıkan ünlü sanatçı Andy Warhol'dur. "Andy Warhol koruyucu bir annesi olan zayıf bir çocuktur; kora hastalığı, aileyi ona karşı daha da özenli hale getirmiştir. Film yıldızlarına ve çizgi roman kahramanlarına, özellikle Popeye ve Dick Tracy'ye âşık

olmuştur. Charlie McCarthy bebeğiyle yatakta yatarken, bir film yıldızı ya da kahraman olmayı hayal etmiştir. 1938'de, Action Comics'in ilk sayısında yeni bir çizgi roman kahramanı türü olan süper kahraman ortaya çıkmıştır. Yumuşak huylu Clark Kent'in Superman'e dönüşmesi, özellikle Warhol gibi endişeli ve güvensiz çocuklar için çekici olmuştur" (Harris, 2014: 7). Warhol çocukluğunda etkilendiği bu süper kahramanı daha sonraki yıllarda ürettiği bir dizi baskı resme de yansıtmıştır. Mitlerden Superman (Resim 10) isimli çalışması bu serinin en bilindik parçalarından biridir.

Resim 10: Andy Warhol, Mitlerden Superman, 1981(Harris, 2014:8)

Çalışmada "Superman azgın bir ateşin üzerinde uçmaktadır; başlıkta "iyi! Süper nefesim ile yaptığım bir püf yangını söndürebilir! PÜFF!" yazısı okunmaktadır... Bu baskıların arasında en güçlüsü, Supermen'in sembolik bir görüntüsüdür. Warhol'un son Superman'i, dinamik siluetiyle hareketi kuvvetlendiren güçlü bir figürdür" (Harris, 2014: 7). Superman gibi süper kahraman imgeleri özellikle pop sanatının temsilcileri tarafından defalarca kullanılmıştır. Güncel sanat çalışmalarında da bu tarz imajları görmek mümkündür. Günümüzde dijital oyunlar, çizgi filmler ve türlü web sayfalarında adeta mantar gibi türeyen süper kahramanlar çocuklar üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkiler üzerinde türlü tartışmalar çıkmaktaysa da süper kahraman imajı kolay kolay görsel dünyayı terk edecek gibi görünmemektedir. Süper kahraman kavramı bir yana tarih boyunca kahramanlık genelde dinî, askeri veya siyasi başarılara atfedilmişse de insanlık daha farklı felaketlerle de yüz yüze gelmiştir.

Baş edemediği sorunlar karşısında kahramanlık olgusunu ortaya çıkaran toplumlar 21. yüzyıla gelindiğinde büyük bir salgın sorunu karşısında aciz kalmıştır. Bu noktada sağlık sektöründe canla başla çalışan, insanları kurtarmaya çalışırken psikolojisini hatta hayatını kaybeden sağlık çalışanları 21. yüzyılın kahramanı ilan edilmiştir. Elbette bu kahramanlara büyük minnet duyulmuş ve çağdaş sanata konu olmuşlardır. Çağdaş sanatın en ünlü isimlerinden olan Banksy pandemi döneminde yaptığı çalışmalarla sanat dünyasında en çok adı geçen sanatçı olmuş ve sağlık çalışanlarına duyduğu minneti de vurgulu bir çalışmayla ortaya koymuştur. Game Changer (Resim 11) isimli çalışmasında sağlık çalışanlarını bir süper kahraman olarak yorumlayan Banksy hem sağlık sektöründe hem de sanat

dünyasında pozitif yorumlarla anılmakla kalmamış yaptığı eser de oldukça yüksek bir fiyata alıcı bulmuştur. "Banksy'nin küçük bir çocuğun, Batman ve Örümcek Adam oyuncaklarını pelerinli bir süper kahraman hemşire için kenara bıraktığı tablosu, 16.7 milyon sterlinlik bir dünya rekoru fiyatına satılmış ve bu para Birleşik Krallık sağlık kuruluşlarına gitmiştir" (Brown, 2021). Bu nazik ve cömert tavrı ile tüm dünyanın sempatisini kazanmış olan Banksy Pandemi süreci boyunca çeşitli çalışmalar imza atmıştır. Çalışmanın kopyası şu anda İngiltere'deki Southampton General Hastanesi'nin C katında sergilenmeye devam etmektedir. Banksy, hastane çalışanları için şunları ifade eden bir not bırakmıştır: "Yaptığınız her şey için teşekkürler. Umarım bu resim siyah-beyaz olsa da ortamı biraz aydınlatır" (Estiller, 2020). Bugün pandeminin seyri o kadar ağır olmasa da sağlık çalışanlarının canları pahasına yaptığı kahramanlıklar unutulmamıştır ve unutulmayacaktır.

Resim 11: Game Changer, Banksy, 2021, 100x100 cm, İngiltere (Brown, 2021)

5. Sonuç

Kahramanlık kavramı her dönemde baskın olan eril bakış açısı, inanç ve toplumsal ihtiyaçların etkisiyle şekillenmiştir. Yunan mitolojisinde yer alan birçok ölümlü, ölümsüz ve yarı ölümlü figür fiziksel güçleriyle kahramanlık sahnesinde yerini almıştır. Binlerce yıl hem inançları, hem de sanatı derinden etkileyen Yunan mitolojisi tarihin gelmiş geçmiş en güçlü kahramanlarının öykülerini bünyesinde barındırmıştır. Genellikle haylaz tanrıların ortalığı karıştırmak için insanların başına bela açtığı ve yarı ölümsüz olan kahramanların da insanları bu yaramaz tanrılardan koruduğu hikâyeler ile dolup taşan Yunan mitolojisi sıra dışı öyküleriyle hiç gündemini kaybetmemiş ve sanat tarihine de ilk kahraman betimlemelerini kazandırmıştır. İnançların kahramanlık öykülerini derinden etkilediği semavî dinlerin anlatılardan da anlaşılmaktadır. Peygamberlerin, meleklerin ve dini bütün kimselerin tanrı adına savaşıp insanları kötü şeytandan korudukları inancı da sanat tarihinin kahramanlık göstergelerine esin kaynağı olmuştur. Zamanla daha ete kemiğe bürünmüş sıradan insanların toplulukları koruduğu asker

kahramanlar devreye girmiş ve türlü betimlemeler ile nasıl kahramanca savaştıkları sanatçılar tarafından anlatılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde olağanüstü kahraman modelleri tekrar gündeme gelmiş ve onlara süper kahraman denilmiştir. Onlar ne din için ne de ordu için savaşmamaktadırlar. İnsanüstü özellikleriyle bilinen süper kahramanların mitolojik karakterler ile benzer yanlar taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüz sinema dünyasında gittikçe artarak çeşitlendirilen süper kahramanlar sanattaki yerini çoktan almışlardır. Kadın süper kahramanlar, çocuk süper kahramanlar, uzaylı olanlar, kör olanlar, zengin olanlar derken kahramanlık anlayışı hem eril bakış açısından yavaşça sıyrılmaya hem de dinî inançlar ve toplumsal ihtiyaçları bir kenara bırakarak fantastik bir dünyayı yapılandırmaya başlamıştır. Fantastik super herolar bir yana Kahramanlık tanımını karşılayacak gerçek kahramanlar ise 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkmış ve kendi canları pahasına insanların hayatını kurtarmışlardır. Modern çağın ortasında, sarsılmaz sanılan sosyal hayat bir anda yok olmuş, evlere kapanan insan kitleleri tüm dünyayı sarmış olan bir virüsle savaşmış ve bazıları bu savaşı kaybetmiştir. Pandemi ile savaşılan bu süreçte daha fazla kayıp vermemek adına sağlık ekipleri canla başla çalışarak, gerek evlerinden çocuklarından günlerce, haftalarca uzak kalarak gerek bu uğurda hayatlarını kaybederek insanları sağlıklarına kavuşturmuş ve salgının daha fazla ölümcül olmaması için ellerinden geleni yapmışlardır. Sonuç olarak kahramanlık her çağın ihtiyacına göre farklı biçimlerde şekillenen bir kavram olmuştur. Toplumlar güçlerinin yetmediği ve çaresiz kaldıkları düşmanlar ya da felaketler karşısında dik durabilmek için, bazen de rahatça hüküm sürmek istedikleri için kahramanlık olgusunu ortaya çıkarmış ve bu kahramanlar bazen canavarlarla, bazen şeytanlarla, bazen ordularla ve bazen de hastalıklarla savaşarak kurtarıcı rolünü üstlenmiştir. Bu uzun süreç içerisinde kahraman algısının ve görüntüsünün nasıl büyük bir dönüşüme uğradığı ise sanat eserlerinin tarihleri ile incelenmesi sonucu ortaya konulmuştur.

Bu araştırmada, insanlık tarihi boyunca toplumların ihtiyacı sonucu yaratılan kahraman karakterinin çağlara göre nasıl değiştiği ve bu değişimin sanat eserlerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu bağlamda kahraman figürünün tanrısal, dinî, askerî ve çağdaş versiyonları sanat eserleri üzerinden incelenerek farklı başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıklar altında eserler gruplanarak çağlara göre kahraman algısının nasıl değiştiği görsel olarak ortaya konulmuştur.

Kaynakça

Bartlett, E. A. (2015). The Iconography of the Athenian Hero in Late Archaic Greek Vase-Painting. PhD Thesis, USA: University of Virginia.

Brown, M. (2021). Banksy's NHS Covid superhero nurse gift sold for record £16.7m. Erişim Tarihi: 28.07.2022, https://www.theguardian.com/artanddesign/2021/mar/23/banksys-nhs-covid-gift-superhero-nurse-sold-for-record-167m

Dabakan, V. (2020). Tarih 9 Eylül: İzmir düşman işgalinden kurtarıldı! Erişim Tarihi: 01.12.2022 https://www.egetelgraf. com/kose_yazilari/tarih-9-eylul-izmir-dusman-isgalinden-kurtarildi/

Estiler, K. (2020). Banksy Honors Healthcare Workers With 'Game Changer' Artwork. Erişim Tarihi: 28.07.2022, https://hypebeast.com/2020/5/banksy-game-changer-national-health-service-charity-artwork-auction

Estine, C. & Laporte, H. (2013). Yunan ve Roma Mitolojisi, (Çev. Musa Eran) Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Farthing, S. (2014). Sanatın Tüm Öyküsü, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Gombrich, E. H. (1980). Sanatın Öyküsü, (Çev. Bedrettin Cömert) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gombrich, E. H. (2004). Sanatın Öyküsü, (Çev. Erol Erduran & Ömer Erduran) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harris, J. C. (2014). Before and After and Superman Andy Warhol, JAMA Psychiatry Journal, İssue: 71(1), p. 7-8.

İncirkuş, B. (2018). Sanat Eleştirisi Bağlamında Klasik Eser Çözümlemesi: Horace Kardeşlerin Yemini, İdil Dergisi, Cilt 7, Sayı 46, S. 639-645.

Khachatrian, S. (2016). The Aivazovsky Brothers, The Tretyakov Gallery Magazine, İssue: 4 2016 (53), Erişim Tarihi: 28.11.2022. https://www.tretyakovgallerymagazine.com/articles/4-2016-53/aivazov sky-brothers

Koutsoyiannis, D. & Mamassis, N. & Tegos, A. (2006). Logical and Illogical Exegeses of Hydrometeorological Phenomena in Ancient Greece, Proceedings of the 1st IWA International Symposium on Water and Wastewater Technologies in Ancient Civilizations, International Water Association Publications, p. 135-143.

Krausse, A. C. (2005). Rönesans'tan Günümüze Resim Sanatının Öyküsü, çev. Dilek Zaptcıoğlu, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Kaya, G. (2006). Türk Resim Sanatında Fotoğraf – Resim Etkileşimi ve Atatürk Portreleri, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Karakuş, G. & Öztürk, Z. & Tamam, L. (2012). Ölüm ve Ölüm Kaygısı, Arşiv Kaynak Tarama Dergisi (Archives Medical Review Journal) 2012; 21(1), S. 42-79.

Margaryan, P. (2019). Troya Savaşı Efsanesi, Erişim Tarihi: 27.11.2022. https://arkeofili.com/troya-savasi -efsanesi/

Mert, İ. S. (2021). Kahramanlığı Anlamak: Kahramanlık Olgusu Üzerine Bir Literatür Araştırması, SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, Cilt 31, Sayı 1, S. 117-144.

Pekmen, T. (2010). Süper Kahraman Nedir? Bir Giriş Yazısı, Erişim Tarihi: 17.11.2022 https://www.kayipdunya.com/tunc-pekmen/super-kahraman-nedir-bir-giris-yazisi.

Şen, Ü. S. (2005). "Sanat Eğitiminde Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin Kullanılması", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 5, Sayı 1, Sayfa 343-360.

Tokdemir, İ. (2018). Sanatta Ölüm Kavramının Beden ve Cinsellik Üzerinden Deneyimlenmesi, Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.